

Ons eten

Jimmy Dijk, SP-fractievoorzitter Tweede Kamer

SP.★

Ons eten

Eten is een van onze primaire basisbehoeften. De afgelopen jaren hebben veel mensen door de stijgende inflatie steeds meer moeite om de boodschappen te betalen. Het eten in de supermarkten bevat steeds meer zout, suiker en vet. Dit heeft grote gevolgen voor mensen, gezinnen en onze volksgezondheid.

Uit onderzoek van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu blijkt dat in 2022 50 procent van de Nederlandse bevolking overgewicht heeft. En dit zal tot 2050 oplopen tot 64 procent. Ook onder jongeren wordt het probleem steeds groter. In 1990 had 17 procent van de jongeren van 20 tot en met 29 jaar overgewicht, in 2020 was dit opgelopen tot 32 procent.¹ Uit onderzoek van het CBS blijkt dat 16 procent van de Nederlanders die 20 jaar of ouder is, obesitas heeft.²

Het is erg lastig om van overgewicht af te komen. Zeker wanneer dit op jonge leeftijd ontstaan is. De problemen voor de volksgezondheid zijn groot. Mensen met overgewicht hebben een verhoogd risico op gezondheidsproblemen en ziekten. Hierbij gaat het om hart- en vaatziekten, artrose, diabetes, rug- en gewrichtsklachten en verschillende soorten kanker.

Uit bijna alle onderzoeken blijkt dat gezondheid op nummer één staat wanneer mensen gevraagd wordt naar wat voor hen belangrijk is in het leven. Onze gezondheid is een groot goed. Veel mensen doen ook hun uiterste best om zo gezond mogelijk te leven. Dat valt niet mee. Ons werk is niet altijd meer fysiek, waardoor grote groepen werknemers zittend hun werk doen. Door voldoende te bewegen en gezond te eten proberen mensen dit te compenseren. Maar dat gezond eten wordt ons steeds moeilijker gemaakt.

De combinatie van winstmaximalisatie als leidend principe in onze voedselproductie én het constant opgedrongen mensbeeld van de rationele homo economicus heeft een alomvattende greep op ons leven, onze cultuur en ons denken. In deze giftige cocktail is het volstrekt verklaarbaar dat de voedselindustrie te zoute, zoete en vette voeding maakt, waar we niet van af kunnen blijven. De gevolgen hiervan worden weer bestreden met een dure hormoonspuit. Zo zorgen Big Food en Big Pharma ervoor dat hun verdienmodellen in stand blijven, waardoor mensen en de samenleving met de negatieve gevolgen worden opgezadeld.

Het is tijd om hier iets aan te doen. Door meer zeggenschap over ons eten te krijgen, kunnen we ons eten gezonder en betaalbaarder maken.

Jimmy Dijk
Fractievoorzitter SP

Supermarkten en reclame

Naast alle verleidingen die we voorgeschoteld krijgen van de voedselindustrie via reclames, staan onze supermarkten vol met aanbiedingen van ongezond eten. 83 procent van alle aanbiedingen in supermarkten bestaat uit ongezonde producten.³ Terwijl 70 procent van wat mensen eten uit de supermarkt komt, is 80 procent van al het eten in de supermarkt ongezond.⁴

De keuze voor gezond eten wordt door het grote percentage ongezond eten dus al moeilijk gemaakt. Daarnaast bestaan er zeer verfijnde reclamecampagnes die er speciaal op gericht zijn om mensen te verleiden tot ongezond eten. Denk aan de reclames voor fastfood en het ongezond eten in het straatbeeld, op tv, op sociale media, op trein- en busstations en bij tankstations. Het programma Pointer analyseerde dat er in de afgelopen zes jaar voor 4,2 miljard euro aan reclame is ingekocht voor 'junkfood' – overigens een passende term voor eten dat rommel is en je verslaafd maakt – met daartegenover 640 miljoen euro aan reclame voor gezond eten. De bedrijven Unilever en McDonald's zijn de grootste marketeers. Voor producten als Heineken, M&M's, Chocomel en Red Bull wordt de meeste reclame gemaakt.⁵ Niet geheel verrassend zijn dit producten die vooral populair zijn onder kinderen en jongeren. Hun reclames zijn daar ook voornamelijk op gericht.

Deze enorme bedragen worden aan reclames uitgegeven omdat het werkt. Het werkt voor de voedselindustrie om hieraan veel geld uit te geven, zodat mensen verleid worden om hun ongezonde eten te kopen. Eten met weinig tot geen voedingsstoffen, maar waar wel steeds meer zout, suiker en vet in worden verwerkt. Eten waarvan we steeds meer willen naarmate we er meer van eten. In 'De mens is een plofkip' zet journalist en auteur Teun van de Keuken helder uiteen dat naast reclames ook de receptuur van producten uit de voedselindustrie zo samengesteld wordt dat we er geen genoeg van kunnen krijgen.⁶ In 2013 schreef Michael Moss, onderzoeksjournalist van de New York Times, over hoe 'de voedselindustrie gebruikmaakt van een ingenieuze mix van wetenschap, marketing, en opzettelijke onwetendheid om onze supermarktschappen te vullen met ongezonde producten'.⁷ De vrijheid die deze bedrijven krijgen veroorzaakt grote gezondheidsproblemen voor mensen en onze samenleving.

Big Food

Veel mensen zullen bij de gedachte aan regels voor gezond eten geneigd zijn te denken: 'Wat een betutteling. Ik bepaal zelf wel wat ik wel of niet eet.' Een heel logische en begrijpelijke gedachte. Het is ook niet de bedoeling om een patatje met, een zak chips of reep chocolade te verbieden. Sterker nog: we moeten ervoor waken dat dit geen luxeproducten worden. Maar het idee dat je zelf wel bepaalt wat je eet, klopt niet.

De macht van Big Food is ontzettend groot geworden. Momenteel zijn er wereldwijd slechts vier bedrijven die ongeveer 80 procent van de markt van grondstoffen voor ons eten domineren: ADM, Bunge, Cargill en Dreyfus. Hun omzet is samen circa 250 miljard euro per jaar.⁸ Daarnaast kennen we natuurlijk de voedselproducenten Unilever, Nestlé en PepsiCo die de markt voor voedselproductie beheersen. Grote bedrijven met veel marktmacht bepalen voor een groot deel hoe ons eten vorm wordt gegeven, tegen welke prijs het wordt aangeboden en welke inhoud het bevat. Zo is duidelijk te zien dat ons eten de afgelopen decennia veel meer bewerkt is. Verse producten of eten waar geen zout, suikers of vetten aan toegevoegd zijn, zijn minder lang houdbaar, bewerkelijker en daarom minder winstgevend.

Deze voedselgiganten domineren de schapruimte in supermarkten, vullen de publieke ruimte met reclames en voegen ingrediënten toe aan ons eten waardoor we niet kunnen stoppen met eten. Hun lobby is zo sterk dat mensen regels voor gezond eten als 'betutteling' zien en nog steeds denken dat zij zelf wel bepalen wat zij eten. Terwijl het de voedselindustrie is die dit in grote mate voor ons bepaald. Daarbij is het doel van de voedselindustrie om zoveel mogelijk geld te verdienen, niet om mensen gezond eten voor te schotelen. Het is daarom van groot belang dat we via democratisch opgestelde regels wél zelf gaan bepalen wat we eten.

Mens en samenleving gezond

Huisartsen komen veel mensen met overgewicht tegen. Mensen die van ver moeten komen om weer energie te krijgen en gewicht te verliezen. Zoals eerder aangegeven kampen steeds meer mensen met overgewicht. Ook tandartsen en mondhygiënisten geven bij de SP aan dat ongezond eten leidt tot een slechter gebit. En een slecht gebit kan weer leiden tot andere gezondheidsklachten zoals reuma, longontsteking of hart- en vaatziekten. Het Diabetes Fonds, de Hartstichting, de Maag Lever Darm Stichting en de Nierstichting pleiten dan ook al langer voor meer beleid dat gericht is op gezond eten.⁹

Gezond eten verbetert het leven van mensen: je leeft langer en in betere gezondheid. Deze gezondheid geeft mensen vrijheid, maar ook de baten voor de samenleving zijn groot. Denk bijvoorbeeld aan de verminderde zorgkosten voor de maatschappij en de lagere werkdruk voor mensen die in de zorg werken, wanneer we preventie en langetermijnperspectief boven winstmaximalisatie op korte termijn stellen.

Het gaat bij gezondheid natuurlijk niet alleen om gezond eten. Voldoende beweging is ook van belang, zeker voor kinderen en jongeren. Daarom heeft de SP een uitgewerkt voorstel, gesteund door verschillende sportkoepels, om sporten voor jongeren tot 23 jaar gratis te maken.

NOS Nieuws • Maandag 25 november, 07:43

Gemiddeld eten we 28 suikerklontjes per dag en dat tast deze (vele) lichaamsdelen aan

RIVM: in 2050 heeft 64 procent overgewicht, vooral toename bij jongeren

Fors meer obesitas dan veertig jaar terug:
wat werkt tegen overgewicht?

'De mens is een plofkip'

Experts over 'verslavende' supermarktvoeding: '80 procent is ongezond'

deVolkskrant

De ergste vorm van
ongelijkheid: armere
Nederlanders leven korter
dan rijkere

Gezondheidsfondsen pleiten voor wetgeving gezonder eten en drinken

De gezondheidsfondsen, verenigd in de Alliantie Voeding voor de Gezonde Generatie, willen dat de politieke partijen in een nieuw regeerakkoord supermarkten en fabrikanten via wetgeving aanzetten om ons eten en drinken gezonder te maken. De oproep wordt ondersteund door UNICEF Nederland en de Gemeente Amsterdam.

Steeds meer Nederlanders hebben overgewicht, want (ongezond) eten is overal

Drastische verandering nodig in voedselverkoop: 'Gezondheid is nu aan het verliezen van economie'

Betaalbaarheid

In ons land hebben te veel mensen moeite met rondkomen. Uit onderzoek van het Rode Kruis blijkt dat 450.000 mensen in Nederland in voedselnood leven.¹⁰ Door de hoge inflatie wordt het levensonderhoud voor mensen steeds duurder. De kosten van de huur, energie en zorg blijven stijgen, waardoor er steeds minder geld over is voor eten. Eten is voor veel mensen een sluitpost van het huishoudboekje geworden. Voor gezond en niet-ultrabewerkt eten is dan al helemaal geen geld. Naast slechte woon-, leef- en werkomstandigheden, leidt een gebrek aan mogelijkheden voor gezond en betaalbaar eten tot sociaaleconomische gezondheidsverschillen. Door deze verschillen gaan mensen uit lagere sociaaleconomische klassen tot acht jaar eerder dood en leven zij 22 jaar langer met een slechte gezondheid.¹¹

Het zijn niet alleen de lage inkomens, maar ook de middeninkomens die veel moeite hebben met de stijgende kosten in levensonderhoud. Zo treft de BTW van negen procent op boodschappen vooral mensen en gezinnen met lage én middeninkomens. Zij besteden namelijk een groot deel van hun inkomen aan boodschappen en dus ook BTW. Hetzelfde geldt voor de steeds verder stijgende inflatie. Zo stegen de prijzen van gezond eten tussen 2010 en 2020 al met 21 procent.¹² Dit was nog voor de coronapandemie, waarna de prijzen van boodschappen gigantisch omhoog schoten. Ook komende jaren lijken de prijzen van de boodschappen verder te stijgen.¹³

Er wordt voor deze stijgende prijzen geen onderbouwing gegeven. Momenteel is er geen enkele transparantie van supermarkten en de voedselindustrie hoe de prijzen van hun producten worden opgebouwd qua kosten en het deel dat naar winst gaat. Al is onderaan de streep wel duidelijk dat zich jaar na jaar recordwinsten aftekenen.

Voorstellen voor ons eten

Eten is een basisbehoefte. Dat kunnen en mogen we niet overlaten aan een zeer select aantal voedselproducenten. Het is de hoogste tijd om de vrijheid van de voedselindustrie aan te pakken en te zorgen voor meer invloed en zeggenschap over ons eten. Zo krijgen wij allemaal de vrijheid om te kiezen voor gezond eten.

Meer zeggenschap over de voedselindustrie is goed voor onze volksgezondheid, een goede manier om zorg in toekomst te voorkomen en goed voor de betaalbaarheid van ons eten.

Daarom doet de SP de volgende voorstellen voor gezond en betaalbaar eten:

1. De BTW op gezond eten schaffen we helemaal af. Hierdoor wordt de prijs van gezond eten met negen procent verlaagd. Om te bepalen wat gezond en niet-gezond is, hanteren we de 'schijf van vijf'.
2. We verlagen de normen voor het buitensporige gebruik van zout, suiker en vet bij de productie van ons eten. Dus geen (platte) suikertaks of extra belasting op consumptie. Dat maakt ons eten alleen maar duurder en geeft geen garantie op gezonder eten.
3. Om de BTW op gezond eten af te schaffen wordt een simpele vermogensbelasting van één procent op vermogen boven de vijf miljoen geheven. Dit levert 2,7 miljard euro op. Zo verlagen we de belastingdruk op de lagere en middeninkomens en verschuiven we deze naar vermogen. Momenteel kennen we geen vermogensbelasting in ons land.¹⁴
4. Reclames voor ongezonde voeding op tv, sociale media en in de publieke ruimte worden verboden. Net als reclames voor bijvoorbeeld alcohol, tabak en gokken hoeven mensen niet onnodig verleid te worden tot deze keuzes. In landen met een dergelijk verbod zien we dat er juist reclame voor echt gezond eten wordt gemaakt.
5. Er komt een aparte belasting op de voedselindustrie. Nu ontduiken voedselmultinationals belastingen terwijl ze gigantische winsten maken. Met een aparte heffing belasten we de productie en niet het gebruik.¹⁵
6. Supermarkten en voedselindustrie moeten openheid en transparantie bieden over de prijsvorming van hun producten. Nu wordt er bijvoorbeeld te vaak gerommeld met kleinere verpakking voor dezelfde prijs of hogere prijzen door gestegen winstmarges. Het is voor consumenten en leveranciers niet na te gaan hoe de prijzen opgebouwd zijn. Oftewel: er moet meer openheid komen over het deel van de prijs dat gevormd wordt door lonen, grondstoffen, verwerking, reclame en/of winsten.
7. Om te voorkomen dat supermarkten de afschaffing van de BTW voor gezond eten niet doorberekenen aan de consument krijgt de ACM de opdracht om de prijzen te observeren en controleren. Mochten supermarkten de prijzen onnodig hoog houden of het afschaffen van de BTW voor winst gebruiken, dan krijgt de ACM de bevoegdheid om te reguleren en, indien nodig, de prijzen te blokkeren.

EINDNOTEN

- ¹ <https://nos.nl/artikel/2545855-rivm-in-2050-heeft-64-procent-overgewicht-vooral-toename-bij-jongeren>
- ² <https://nos.nl/artikel/2511368-weer-meer-mensen-met-obesitas-helpt-20-plussers-te-zwaar>
- ³ <https://nos.nl/artikel/2545989-onderzoek-gros-van-aanbiedingen-supermarkten-nog-altijd-ongezond>
- ⁴ <https://nos.nl/artikel/2352114-supermarkten-maken-belofte-van-gezond-eten-niet-waar>
<https://www.rtl.nl/nieuws/editie/nl/artikel/5444488/supermarkt-ongezond-voeding-ongezonde-voeding-eten-en-drinken-who>
- ⁵ <https://kro-ncrv.nl/programmas/pointer/junkfood-reclame-nederlanders-overgewicht>
- ⁶ 'De mens is een plofkip' door Teun van de Keuken (2024).
- ⁷ 'Zout, suiker, vet' door Michael Moss (2013).
- ⁸ <https://www.groene.nl/artikel/onzichtbare-voedselreuzen>
- ⁹ <https://professionals.hartstichting.nl/actualiteiten/gezondheidsfondsen-pleiten-voor-wetgeving-gezonder-eten-en-drinken>
- ¹⁰ <https://www.rodekruis.nl/persberichten/rode-kruis-tot-nu-toe-1-miljoen-boodschappenkaarten-uitgedeeld/>
- ¹¹ <https://esb.nu/arme-mensen-verouderen-sneller-door-hun-omgeving/>
- ¹² <https://longreads.cbs.nl/nederland-in-cijfers-2021/hoeveel-duurder-werd-voeding/>
- ¹³ <https://www.telegraaf.nl/nieuws/950459914/prijsverlaging-in-supermarkt-niet-meer-mogelijk-wen-maar-aan-dure-boodschappen>
- ¹⁴ <https://fd.nl/politiek/1519299/hoge-raad-beleggers-alleen-belasten-op-basis-van-werkelijk-rendement>
- ¹⁵ <https://www.ftm.nl/artikelen/grote-producenten-levensmiddelen-schuldig-dure-boodschappen>

